

GÁBOR ÁRON (1814–1849)

KÉTSZÁZ ÉVE SZÜLETETT GÁBOR ÁRON ŐRNAGY, A SZÉKELY TŰZÉRSÉG LÉTREHOZÓJA

Süli Attila

PhD, tudományos munkatárs, őrnagy,
Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum
suli.attila73@gmail.com

200 éve, 1814. november 27-én született Berecken Gábor Áron, a székely tüzérség megteremtője. Édesapja Gábor István, a város főjegyzője volt, aki a gyalogos határőrkatonák rendjéhez, azaz a 15. (2. székely) határőrezred állományába tartozott. Az utóbbi csoporthoz való tartozás Gábor Áron életének is meghatározó tényezőjévé vált. A határőrök szabad székelyek voltak, akik földdel is rendelkeztek. Ugyanakkor a határőr gyalogezredek tagjainak 18 és 50 év között katonai szolgálatot kellett teljesíteniük. A határőröknek a rendes szolgálat mellett évente ötven napot különféle gyakorlatokon kellett tölteniük. Elsődleges feladatuk a határok őrzése volt, de háborúban a hadszíntérre is vezényelhették őket. A családok mindennapi életüket csak a katonai törvények szerint élhették, ugyanez vonatkozott a gyermekeik iskoláztatására és nevelésére. Emellett maguknak kellett gondoskodniuk a ruházatukról, felszerelésükről, tisztjeik eltartásáról és sok más olyan teherről, amelyeket csak nehezen tudtak teljesíteni. Fentiek alapján nem véletlen, hogy Háromszék határőr lakossága mindenképpen szabadulni akart az 1764 óta ráerőszakolt kényszertől.

Gábor Áron a csíksomlyói gimnáziumban folytatta tanulmányait, amelyet a kitűnő eredményei mellett is kénytelen volt megszakítani. A 15. (2. székely) határőrezred parancsnoksága ugyanis visszaparancsolta őt az alakulat kötelékébe. Itt 1831 és 1845 között szolgált. Tekintettel arra, hogy az ezred háromfontos lövegekkel rendelkezett, minden századából négy főt tüzérnek képeztek ki. Ezek közé tartozott Gábor Áron is, aki a tüzérségi ismereteit Gyulafehérváron nyerte, ahol az 5. tüzérezred egy százada állomásozott. Feltehetőleg itt jutott a birtokába annak a tüzérségi szakkönyvnek, amely útmutatásai szerint az első székelyföldi lövegek készültek.

A katonai szolgálat mellett Gábor Áron asztalosmesterként biztosította a megélhetését. 1837-ben a berecki Finta család részére koporsót, 1844-ben a berecki templom számára szekrényt készített, 1848-ban pedig a gelencei templom megrendelése alapján dolgozott.

1848-ban azonban a magyarországi és erdélyi polgári átalakulás során felszínre törtek a székely határőrség eddig elfojtott problémái. A háromszéki határőri rend mind az országgyűléseken, mind a székgyűléseken

követelte a ráerőszakolt kényszerszolgálat eltörlését. A kérdést az erdélyi és magyarországi törvényhozások az eltérő érdekek sokasága miatt nem tudták orvosolni.

1848 szeptemberétől Erdély a polgárháború szélére sodródott. Először a 17. (2. román) határhozrend mondta fel az engedelmisséget a magyar kormányzatnak, majd ez követte a III. balázsfalvi gyűlés által életre hívott román népfelkelés. 1848. október 18-án pedig báró Anton Puchner altábornagy, erdélyi főhadparancsnok az ország részt ostromállapotba helyezte.

A székelység azonban a magyar kormányzat mellett foglalt állást. Az 1848. október 16–19. között tartott agyagfalvi székely nemzeti gyűlésen kimondták az önvédelmi harc vállalását. A gyűlésről készült jegyzőkönyv 18. pontja szerint: „A székely nemzet, ámbár támadó háborút sem kezdeni, sem folytatni férfiasan meghatározta, azonban mivel a védelmi állás nemzetiségünk ismert harciassága mellett is kellő nyomatékkal úgy birand, ha jelesen néhány ágyúüteg urai leendettünk – Ezeknek beszerzésit a nemzeti gyűlés a harangok e céljai fölajánlásával is elősegíteni meghatározta, minek következtében Bölon községe harangjait elsőbben föl is ajánlotta.”

A háromszéki „vezérkar”, amelynek Berde Mózes és Demeter József kormánybiztosok, valamint P. Horváth Albert főkirálybíró voltak a tagjai, rövidesen hazatért, mivel nem értettek egyet Berzenczey László kormánybiztos irányvonalával, azaz a székelység azonnali kimozdításával. Időközben a környező törvényhatóságokból, többek között Gyergyóból és Brassó-vidékről vészjósoló hírek érkeztek Sepsiszentgyörgyre, a román és szász lakosság lázadásáról, illetve a sorkatonaság ellenséges magatartásáról. Berde már 1848. október 24-én tudatta br. Vay Miklós erdélyi

királyi biztossal, hogy Brassóban a jól felszerelt sorkatonaság és a román felkelés ellenséges állást vett fel Háromszékkel szemben. Míg a helyi határőrök és nemzetőrök a székely táborban harcolnak, addig törvényhatóságuk teljesen védtelen maradt. Berde sorai szerint „Azonban fájdalommal kell jelentenem, hogy nekünk ágyúnk egy sincs, muníciónk felette kevés, valamint fegyverünk is.” Ennek következtében Vaytól ötezer fegyvert, hat ágyút, löszert és pénzt sürgetett.

E feszült légkörben terjedt el az a hír, hogy a szászok az Erdővidéken fekvő, katonailag a székely határőrség parancsnoksága alá, közigazgatásilag a Bardóc fiúszékhez tartozó magyarhermányi vasbánya melletti hutában ágyúkat öntenek. A hír eljutott Sepsiszentgyörgyre is, ennek hatására Berde Mózes segédkormánybiztosnak nevezte ki vargyasi Daniel Gábor erdővidéki birtokost, és az alábbiak végrehajtásával bízta meg: a rendelkezésre álló, otthon maradt nemzetőrökkel (rezervisták) vizsgálja át a bodvaji bányatelepet; amennyiben igaz a hír, foglalja le a szászok által megrendelt lövegeket; ha nem, akkor vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy az üzem képes-e ágyúkat önteni, ha igen, akkor rendeljen Háromszék számára négy vaságyút.

Daniel száz otthon maradt „rezervista” nemzetőrrel és a Vargyason lakó Gyertyánffy János birtokossal eleget tett a feladatnak. Ágyúöntés nyomait a legalaposabb átvizsgálás után sem sikerült fellelnie. Kérdésére a gyár-felügyelő kijelentette, hogy a megfelelő be rendezések hiánya miatt tökéletes ágyúkat önteni nem tud, de olyat igen, amelyek az ellenség ijesztgetésére jók. Ennek alapján Daniel rendelt írásban négy löveget.

A bodvaji kohót és bányát az örmény eredetű Zakariás család 1843-tól bérelte a kincstártól. Zakariás Antal bányászati hiva-

talát a tulajdonát képező csíkszentdomokosi rézbánya mellett állította fel. Zakariás bánya-tisztje, vagy ahogyan abban a korszakban neveztek, bányaművezetője Bodor Ferenc volt.

1848. november elején Gábor Áron Háromszék Kormányzó Bizottmányának megbízásából már Magyarhermányban tevékenykedett az ágyúöntés érdekében. A szék megbízásából 1848. november 4-én felkereste őt a székely táborból betegsége miatt hazatért Turóczi Mózes kézdivásárhelyi rézöntő, egy-néhány mesterember és az alsócsernátoni Végh Antal társaságában. Gábor Áron az „ágyúformával” dolgozott, de Turóczi szerint a munka „semmiképpen nem nézett célra-vezetőnek”, így Turóczi és Végh rövid tanácskozás után úgy döntöttek, hogy hazatérnek Kézdivásárhelyre, és otthon próbálnak meg egy „rézagyút” önteni. Gábor Áron Bodvajban maradt, ott fából kifaragott egy formát és öntetett három ágyút. Turóczi szerint az öntőmester német anyanyelvű volt. Azonban az ágyúcsőn a folyuk annyira ferdén volt öntve, hogy a Sepsiszentgyörgyön megtartott próbánál a három löveg közül egynek még a próbálövésnél kitört az oldala, a második „félelmesen mutatta magát”, de a harmadikkal végrehajtott lövészet sikeres volt.

Ettől kezdve a hatfontos lövegek állandó szereplői voltak a törvényhatóság önvédelmi harcának. Gábor Áron a kezdeményezésével óriási szolgálatot tett az ország és a székelység szabadságharcának. Érdemeivel a szék lakossága is tisztában volt, így a december 23-án tartott bizottmányi gyűlésen az alábbi határozat született: „Bizottmányi gyűlés azon érdeknek, melyek sokszor érintett Gábor Áront, a székely nemzet irányában díszítik és azon készségnek, mellyel a nemzet szabadsága kivívására működik szemtanúja lévén, midőn Gábor Áront tüzér főhadnagynak kijelöli,

csak azon kedves kötelességét teljesíti, mellyel ily egyénnek tartozik. Ugyanazért Gábor Áront tüzér főhadnagynak utólagos jóváhagyás reményében ki is nevezi. Mely felől az illető Táborparancsnokság oly hozzáadással értesítendő, hogy nevezett tüzér főhadnagya Gábor Áron fizetéséről gondoskodjék”

Gábor Áron bodvaji működésével párhuzamosan Turóczi Mózes rézműves két társával Kézdivásárhelyen egy két és félfontos bronzágyút készített, amelyet 1848. december 11-én adtak át Demeter kormánybiztosnak teljesen felszerelve.

Erdővidék 1848. november 25-től hadszíntérré vált, ettől kezdve az ágyúkészítés Sepsiszentgyörgyön folytatódott. Gábor Áron – aki Turóczi szerint nem volt megelégedve a hatfontos vaságyúkkal – a törvényhatóság székházában újabb vállalatot tett: a háromszéki települések által felajánlott harangokból (Sepsiszentgyörgy, Alsócsernáton, Kovászna, Étfalva, Gidófalva, Zágon, Bodza) négy darab háromfontos löveget készített. A munkálatok előkészítése december első felében folyt, ebben az időszakban maga Gábor Áron is Sepsiszentgyörgyön tartózkodott. A Háromszéki Kormányzó Bizottmány azonban nem volt megelégedve a munkák ütemével, ezért sürgették Gábor Áront, aki erre az 1848. december 30-án, a táborból írt levelében válaszolt. Kifejtette, hogy addig, amíg a felajánlott harangok nem érkeznek meg Sepsiszentgyörgyre, érdemben nem tud nekikezdeni az ágyúöntésnek. Ennek alapján a Kormányzó Bizottmány azonnal intézkedett a fenti települések irányában a felajánlott harangok Sepsiszentgyörgyre történő szállítására, és erről Gábor Áront is tájékoztatták.

A megkezdett munkálatokat azonban rövidesen félbe kellett szakítani a császári hadvezetés és a szék között kötött fegyverszü-

neti szerződés előírásai miatt. Az utóbbi szerint a háromszékiek birtokában lévő lövegeket át kellett adni a császári félnek megsemmisítés végett. Azonban „csak” három ágyút szállítottak a fenti célból az aldobolyi hídhöz, hat löveget pedig Kézdivásárhelyen elrejtettek.

1848. december közepén József Bem vezérőrnagy vezetésével megindult a magyar erők ellentámadása, melynek következtében rövidesen felszabadult Észak-Erdély. Bem 1849. január 12-én bevonult a császári csapatok által kiűrtett Marosvásárhelyre. Ezzel párhuzamosan Gál Sándor őrnagy, Háromszék önvédelmi harcának egyik vezetője 1849. január 14-én levelet intézett Kézdivásárhely városához. Ebben kifejtette, hogy emlékei szerint az árapataki szerződést elfogadó népgyűlésen a felszólalására elfogadták, hogy a haderőszervezés, az ágyú- és lőszerkészítés a továbbiakban is folytatódik. Azonban keserűen tapasztalta, hogy az utóbbiakat leállították és ismételt sürgetésére sem indították újra. Erre újból felszólítja a várost, és közli, hogy a részletekre vonatkozóan a szükséges utasításokkal ellátta Gábor Áron tüzér hadnagyot, akinek a főhadnagyi előléptetése hivatalosan még nem volt megerősítve. Gábor Áron szoros kapcsolatban állt Türoczi Mózzsal és a kézdivásárhelyi ágyúkészítő mesterekkel, és velük karöltve látott neki a munkálatok újjászervezésének. Itt határozhatták el – hogy szemben Türoczi és munkatársainak korábbi eljárásával – a lövegeket nem fogják fűrni, hanem az idő rövidsége és a fokozott igények miatt a lyuka-san öntés technológiáját alkalmazzák.

Ennek ellenére az ágyúöntési munkálatokat csak január 22-én kezdték meg. Németh László háromszéki kormánybiztos az 1849. január 23-án, Sepsiszentgyörgyről írt levelében már az alábbiakról tájékoztatta Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztost: „Az ágyúk

öntését, lőpor és gyutacskészítést Kézdivásárhelyt tegnap megkezdetni elrendeltem, melynek következtébe tegnap már egy ágyú formába is volt, s kifűrésa is holnap-holnapután meglesz. Van hat felszerelt ágyunk, s míg az ellenségétől béke fejében elrontott más háromból mást öntettünk. A gyutacskészítőt megszőktették ugyan, de remélem nélküle is sikerülend készítenünk, de addig is, míg kísérletünk sikerülne, e cikkel kérjük megküldeni.” A legnagyobb problémát azonban a nyersanyaghiány jelentette, ezért Gál Sándor ezredes tárgyalásokat folytatott Zakariás Antallal, a csíkszentdomokosi rézbánya tulajdonosával és Bodor Ferencsel, a bányauzem vezetőjével. Ennek eredményeképpen január 26-án már 89 mázsa 64 font réz érkezett Balánbányáról Kézdivásárhelyre. Udvarhelyszék tisztsége február végén 10 mázsa vasat és 2 mázsa cint küldött, márciusban pedig harangokat összesen kb. 30 mázsa súlyban. Emellett március 5-én elrendelték a települések harangjainak a fenti célra történő begyűjtését.

A kézdivásárhelyi ágyúöntés további eredményeiről ismételten egy Németh László-jelentésből nyerhetünk ismereteket, amelyet a kormánybiztos február 22-én készített Csány teljhatalmú országos biztos számára. E szerint: „A löport, gyutacsot s ágyúkat Kézdivásárhelyen lelkesen gyártják, a löport Szacsvai, a gyutacsot Gábriányi és ifjabb Jancsó József gyógyszerészek. És az ágyúkat a lelkes Gábor Áron tüzér főhadnagys s ifjabb Türoczi Mózes készítik. Gábor Áron azon felül, hogy éj és nappalát fáradhatatlan munka közt tölti, most a napokba 400 egynehány váltó forintokat tett le a haza oltárára. E páratlan hazafi, kinek Háromszék mindent köszönhet, a főhadnagyságnál sokkalta többet érdemel.” Majd így folytatja a sorait: „Ép ma van készen 6. hatfontos ágyunk. Gyárunkból minden nap

ha anyagunk van kettő kijöhet, s ha az idők nehezednek, többi harangjainkot is ágyúvá kovácsoljuk.” Azaz január 22. és február 22. között Kézdivásárhelyen hat darab hatfontos löveg készült el. A napi két ágyú elkészítése a helyi üzem rendkívüli teljesítményét mutatja, ez azonban a nyersanyag- és pénzhiány miatt többnyire kihasználatlan maradt.

A kézdivásárhelyi üzem sikereinek függvényében Gál ezredes terveket dolgozott ki Mikó Mihály és Németh László kormánybiztosok bevonásával a székellyföldi hadiipar kibővítésére. Egyrészt intézkedtek a báró August von Heydte császári őrnagy által elpusztított magyarhermányi vasöntöde helyreállítására, és e célból 2000 forintot utalványoztak Bodor Ferenc bányaművezetőnek. Gál ezredes kezdeményezésére a csíkszentdomokosi rézbányán is megkezdték egy ágyúöntő és lőporkészítő üzem felállítását. A döntésben Gál csíki lokálpatriotizmusán kívül gyakorlati és racionális érvek is szerepet játszottak. Egyrészt a vidék biztonságosabb és jobban védhető volt, másrészt viszont így ki lehetett küszöbölni a nyersanyagszállításból adódó idő- és pénzvesztéséget. Gál az érveit az 1849. február 26-án Csányhoz írt levelében így foglalta össze: „Továbbá az ágyúöntés és lőporkészítés K[ézdi]vásárhelyen szüntelen foly, mely az anyaghiány miatt csak kisszerű. Egyébiránt én rendelkeztem, hogy Csíkszék vidékében, mely a legbarátságosabb hely, a szentdomokosi rézbányán egy-két hét alatt ágyúöntő és lőporgyár állíttassék fel, mire pénzt is előlegeztem és még akképp fogok rendelkezni, hogy ezen gyárak lehető tökéletesek legyenek, hogy több száz álgyúk és több száz mázsa lőpor készülhessen, de mindenk felett büdöskő és cinre van szükségünk, méltóztat sietőleg az átszállítást illő helyről megrendelni.”. Az eredeti terven rövidesen mó-

dosulások történhettek, mert az ágyúgyár székhelyéül Csíkszeredát, míg a lőporgyárára Csíkszékmadarast jelölték ki. Az előbbi létrehozásában Gál ezredes komoly szerepet szánt Gábor Áronnak, aki a csíkszeredai várban felépítendő két kemence céljaira 300 forintot vett fel. Noha Gál a terveihez a központi pénzsegélyt nem kapta meg, a munkálatokat a lehetőségeinek függvényében folytatta. Azonban a csíkszeredai ágyúöntőt nem helyezték üzembe, adataink szerint itt csak a kész lövegek felszerelése folyt.

A csíkszéki próbálkozásoktól függetlenül Kézdivásárhelyen a termelés folyt tovább. Gál ezredes március 22-én kelt jelentése szerint ebben az időszakban négy újabb löveget szereltek fel. A kimutatás szerint ekkor mintegy tíz löveg volt Háromszéken.

Gábor Áron ettől az időszaktól kezdve vitathatatlanul az erdélyi magyar hadiipar vezető személyisége lett. Fentebb már ismertettük, hogy a végül meg nem valósult csíkszéki ágyúöntésben is vezető szerepet szánt neki Gál ezredes. Így nem tekinthető véletlennek, hogy amikor Udvarhelyszéken a lövétei vashármorban is felmerült az ágyúöntés lehetősége, annak megvizsgálásával Gábor Áront bízta meg Csány teljhatalmú országos biztos. Sokkal fontosabb volt azonban az a megbízatás, amely a Kolozsváron létrehozandó ágyúöntő gyár létrehozására irányult. A feladat koordinálásával Csány ismételten Gábor Áront akarta megbízni. Csány az 1849. március 7-én, Kossuthoz címzett levelében erről az alábbiakat írta: „Gábor Áront ide rendeltem, megkésértem itt is az ágyúöntést. Harangokat hozatok az oláh falukból. Igyekeztemet oda irányozom, hogy utódom jártabb téren haladhasson nálomnál.” Ennek alapján Csány többször is sürgette a kézdivásárhelyi katonai parancsnokságot, hogy Gábor Áront indítsák

el Kolozsvárra. A levelekre végül Németh László kormánybiztos válaszolt március 23-án, kifejtve, hogy jelen körülmények között nem tudja Gábor Áront útnak indítani, mivel az orosz betörésről szóló – egyébként alaptalan – hírek alapján feltétlenül szüksége van a közreműködésére. A Kolozsvárra indulás azonban még így is váratott magára. Ennek hátteréről Gál ezredesnek, az április 11-én Csányhoz írt leveléből értesülünk. E szerint: „Őrnagy Gábor Áron, kit a határszélen az álgúyk elhelyeztetésére küldöttem volt ki, éppen most érkezik vissza és jelenti, hogy Piatraig Moldovába bejárván egy 6000 főből és 8 álgúyból álló muszka sereg előnyomulását a Tölgyesi-szoros felé látá szemével, mely seregnek feladata a nevezett szoroson Székelyföldre betörni. Bem tábornagy úr rendeli, hogy Kézdivásárhelyen sietőleg 6 álgúyt szereltessek föl és külgyem két tartalék zászlóaljjal együtt Besztercére. Tehát nékem feladatomban a betöréssel fenyegetett szoros védelmére kellő erőt fordítani és Bem tábornagy úr rendelkezésének is megfelelni. Minthogy legalább 12 álgúyt kell felszereltetni s ezek mellé a tüzekeket begyakoroltatni, azonkívül pedig a hermányi vashámorban az álgúygolyó öntést megkezdetni, nem marad egyéb hátra, mint őrnagy Gábor Áront legalább 8 napig igénybe venni, azután Kolozsvárra kiküldöm őtet – néhány napokra – őt tehát mintegy 22-én Kolozsvárra megérkezik.”

Gábor Áron április 26-án már Kolozsváron volt, innen keltezte ugyanis azt a levelét, amelyet Csányhoz írt a helybéli álgúgyár létrehozásának feltételeiről. Legelőször felhatalmazást kért arra, hogy az üzembe, akit szükségesnek tart felvehesse. Mivel a városban kevés mesterember volt, elsősorban a besorozott szakemberek munkájára kívánt támaszkodni. A költségei fedezésére előzetesen

ezer forintot igényelt a teljhatalmú országos biztostól. Így Csány az április 27-én Kossuthhoz írt jelentésében optimizmussal közölte az alábbiakat: „A napokban Gábor Áron megkezdte az álgúyöntést is. Az álgúy sohasem sok. Az osztrákok nem sokat hagynak kezünk közt, igen tudnak reterálni. Engedje az ég, hogy ennek folytonos gyakorlatában maradjanak.”

A nagy reményekkel és kormányzati támogatással induló gyár terve azonban füstbe ment. Gábor Áron tárgyalásai a kolozsvári mesteremberekkel ugyanis nem vezettek eredményre. A kudarcért a felek természetesen egymást okolták. A legnagyobb ellentét a munkabér mértékében volt, az utóbbi ugyanis Kolozsváron lényegesen nagyobb volt, mint a Székelyföldön. A vita a helyi sajtóban, az erdélyi magyar kormányzat orgánumának tekinthető *Honvéd* hasábjain folyt.

Csány elfogadta Gábor Áron érveit, és a május 2-án Kossuthhoz írt levelében így fogalmazott: „A salétromkészítés megy, de az álgúyöntést itt meg nem kezdhetem, mert minden elővigyázat, alkudozás dacára is hatszor, mondom, hatszor annyiba kerülne az álladalomnak, mint Kézdivásárhelyt. Azért oda szállítom az anyagokat. Gábor Áront, a csuda székely művészt kiküldöm körültekintés végett Nagyváradra.”

Az álgúyöntés tökéletesítése érdekében Gábor Áron kezdeményezte Csánynál, hogy Nagyváradra utazhasson, tanulmányozva az ottani gyártási technológiát. Az erre vonatkozó rendeletet a teljhatalmú országos biztos május 4-én állította ki.

Az országos hírnév és szakmai sikerek mellett Gábor Áront a magánéletben is nagy öröm érte ebben az időszakban: élettársa, Jusztina fiúgyermeknek adott életet. Sajnos a csecsemő háromhetes korában elhalálozott,

a temetéséről Gábor Áron legközvetlenebb munkatársa és barátja, Turóczy Mózes gondoskodott.

Gábor Áron a debreceni látogatása folyamán Kossuth Lajos kormányzóval is tárgyalt, aki elfogadta Csány javaslatát a kézdivásárhelyi üzemek fejlesztése érdekében. A célra hatvanezer forintot biztosított, melyből tízezerrel azonnal kiutaltak. A kormányzónak egyetlen kérése volt a tüzér őrnagyhoz: készítsenek számára két hatfontos löveget, amelyet fűrészeléssel öntsenek. Ebben az időszakban született meg Gábor Áron őrnagy kinevezésének megerősítése, és ekkor tanulmányozta a nagyváradi üzemben a hadiröppentyűk gyártását. Elképzelését Turóczy Mózesnek az alábbiak szerint fejtette ki: „Légyen a golyó 3, 6, 12 fontos üres vagy masszív mind egy-egy 18 hüvelyk hosszú vas pléh csövöz köztött – egy olyan mérnöki asztalformáról – annélkül hogy duranna – vagy csak az asztalkát meg is mozdítaná 1000-1500 s még több lépésig el is taszítja – eget ront bont – éppen mint az ágyúnál – sőt kártétset is lehet vele legjobban hányatni – sebesebben megy a tüzelés vele mint az ágyúnál – sokkalta kevesebbe kerülve mint az ágyú.”

Gábor Áron hazatérése után nagy intenzitással kezdte meg a hadiüzemek fejlesztését, az újabb lövegigények kielégítését, valamint a tüzérek kiképzését. Rövidesen azonban kiderült, hogy a pénzhiány miatt a kiutalt tízezer forintot más célra kell felhasználni (például tüzérek kiképzése) így a hadiüzemek fejlesztése végül elmaradt.

Gábor Áron 1849. június 5-én, a székely tüzérparancsnokaként arról tájékoztatta Csány utódját, Szent-Iványi Károlyt, hogy Czetz János tábornok rendelete következtében megkezdte egy hatfontos ágyúút megépítését, amelyet Nagyszébenben tüzértarta-

lékként kívántak felhasználni. A hat lövegből négyet már útnak indított. Emellett szintén Czetz rendeletére megkezdtek két 10 fontos tarack készítését a gyulafehérvári ostromsereg részére. Az utóbbit, illetve a hatfontos ütegből elmaradt két ágyút is rövidesen indítani fogják a rendeltetési helyeikre. Ezzel párhuzamosan Gábor Áron 40 mázsa vöröszet rendelt meg Zakariás Antal tulajdonostól, a csíkszentdomokosi rézbányából. 1849. június 10-én elkészültek az első „székely” hadiröppentyűk, amelyek három- és hatfontosak voltak. Az utóbbiak csapatpróbájára 1849. június 10-én került sor Kézdivásárhely határában.

A kézdivásárhelyi üzemben – Orbán Balázs szerint – hatvannál több ágyút öntöttek. Turóczy Mózes hatvannégy ágyúról ír. Bodola Lajos a háromszéki hadiipar összteljesítményét hetven lövegben határozta meg. Ezzel szemben Kossuth Lajos kormányzó az 1849. június 21-én Görgei Artúr hadügyminiszterhez írt levelében az alábbiakat írta: „Bemnek Erdélyben 36.000 gyalogsága van, de e közt mintegy 10.000 nem rendes erő – haszontalan szabadcsapatok. – Van ehhez 90 ágyúja, de közte 12 rakett – mit ő nem szeret és 30 kézdivásárhelyi – mi csak ott helyben használható – különben igen tökéletlen...” A korabeli számadások hiányában, csak az utólagos visszaemlékezésekre hagyatkozva, a Háromszéken öntött lövegek pontos számát megállapítani sajnos nem lehet.

Időközben a moldvai határszélről kedvezőtlen hírek érkeztek Háromszékre, az orosz csapatok összevonásáról és betörési szándékáról. Így Gábor Áron az 1849. június 17-én írt levelében arról tájékoztatta Szent-Iványi országos teljhatalmú biztost, hogy a Nagyszébenbe ígért két hatfontos ágyút most nem tudja küldeni.

1849. június 19–20-án az orosz csapatok a Tömösi-szoroson betörték Erdélybe, és szétverték a brassói hadosztályt. Június 23-án Kőkös és Prázmár között megverték a székellyföldi hadosztályt, majd június 25-én elfoglalták Sepsiszentgyörgyöt és Kézdivásárhelyt. Az itteni hadiüzemeket pedig feldúlták. A pusztítás mértékéről Németh László kormánybiztosnak, az 1849. július elsején, Kosuth Lajos kormányzóhoz intézett jelentéséből értesülhetünk. E szerint: „A kézdivásárhelyi gyárokba is hasonlóképp nagy kárt okoztak, de még is hamar ki ujjulható. Sze-

rencsénk, hogy az elrejtettük ágyúnak való érc anyagok, eltemetett golyók épségesen megmaradtak.”

1849. július 2-án, az Uzon és Kőkös között vívott harcokban életét vesztesette az erdélyi magyar hadiipar legnagyobb alakja, Gábor Áron tüzér őrnagy. Halálával a háromszéki ágyúgyártás története véget ért.

Kulcsszavak: 1848–1849 forradalom és szabadságharc, Erdély, Háromszék, Berde Mózes, Gábor Áron, ágyúöntés, Turóczi Mózes, Csány László, tüzérség.

IRODALOM

Bözödi György (1974): Gábor Áron 1849-ben. In: *Arcok, eszmék, tettek*. Kriterion, Bukarest, 234–257.
Bözödi György (2002): Gábor Áron és „hűséges árnyéka”. In: Bözödi György (egybegyűjt.): *Székelyszázadok. Történelmi tanulmányok*. (Bibliotheca Transylvanica) Pallas–Akadémia, Csíkszereda, 212–220.

Egyed Ákos (2008): *Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc*. Harmadik, bővített kiadás. Charta, Sepsiszentgyörgy, 126–138.
Egyed Ákos (2010): *Erdély 1848–1849*. Pallas–Akadémia, Csíkszereda, 425–440.
Süli Attila (in print): *Erdély hadiipara 1848–49-ben*. Kézirat.

